

apoli2020

Kohti kestäväää arkkitehtuuria

Ehdotus uudeksi arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi

Kohti kestäväää arkkitehtuuria
Ehdotus uudeksi arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi
Apoli2020

Julkaisija Opetus- ja kulttuuriministeriö
Ympäristöministeriö
18.12.2020

Toimitus Harri Hakaste
Petra Havu
Miina Jutila
Heini Lehtinen
Katja Lindroos

Tiivistelmä

Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä ympäristöministeriö asettivat 26.4.2019 työryhmän laatimaan ehdotuksen Suomen uudeksi arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi eli apoliksi. Edellinen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma on vuodelta 1998.

Työryhmän tehtävänä on ollut määritellä arkkitehtuuripoliitiikan keskeiset tavoitteet ja toimenpiteet ottaen huomioon edellisen arkkitehtuuripoliittisen ohjelman jälkeen tapahtunut kehitys, tulevaisuuteen vaikuttavat muutosvoimat ja muutosvauhdin nopeutuminen sekä mahdollisuudet arkkitehtuurin keinoin ratkoa yhteiskunnallisia haasteita. Ohjelmaehdotuksen tavoitetilä on asetettu vuoteen 2035.

Kestävä kehitys ekologisena, sosiaalisena, taloudellisena ja kulttuurisena kestävyytensä on Apoli2020-ohjelmaehdotuksen ytimessä. Tähän viittaa raportin otsikko ”Kohti kestävää arkkitehtuuria”. Työskentelyn näkökulmina ovat olleet ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuuden turvaaminen ja elinkaariajattelu, hyvinvointi ja terveys, yhdenvertaisuus ja osallisuus, digitalisaatio, uudet teknologiat ja innovatiivisuus, väestökehitys, aluekehitys ja muuttoliikkeet, suomalaisen arkkitehtuurin tunnettuus, kilpailukyky ja vienti, kulttuuriperintö ja -matkailu, arkkitehtuurikasvatus ja -koulutus sekä rakennetun ympäristön tutkimus.

APOLI2020:n tavoitteilla ja toimenpiteillä pyritään vahvistamaan rakennettuun ympäristöön vaikuttavien toimijoiden keskinäistä yhteistyötä. Kaikkien rakentamisprosessien osapuolten yhteistyötä tarvitaan luomaan Suomeen rakennuskulttuuria, joka vahvistaa taloutta kestävästi, tarjoaa ratkaisuja kansainvälisiin kysymyksiin ja antaa mahdollisuuksia jokaiselle ihmiselle elää hyvässä ja miellyttävässä ympäristössä.

Sisällysluettelo

Esipuhe	5
Johdanto	7
Visio 2035	11
Luku I. Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuus	12
Luku II. Yhdenvertaisuus ja osallisuus	17
Luku III. Talous ja kansainvälisyys	22
Luku IV. Merkitys ja identiteetti	28
Luku V. Koulutus ja tutkimus	33
Ohjelman valmisteluprosessi	38
Apolin seuranta	38
Työryhmä	38

Esipuhe

Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma vastaa yhteiskunnalliseen murrokseen

Arkkitehtuurin ja muotoilun perinteen ymmärrys on maamme vahvuuksia. Suomen ensimmäinen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma valmistui yli 20 vuotta sitten vuonna 1998. Ohjelma julkaistiin viidellä eri kielellä, ja se toimi esikuvana monelle muulle eurooppalaiselle maalle.

Arkkitehtuuripoliitiikan avulla pyrittiin parantamaan rakentamisen laatua, antamaan sisältöä kestävän kehityksen periaatteisiin kaavoituksessa ja rakentamisessa sekä lisäämään avoimuutta ja vuorovaikutusta. Viime vuosina arkkitehtuuripoliittinen ohjelmatyö on edennyt paikallisella tasolla: useat kaupungit ovat tehneet omia apoli-ohjelmiaan. Valtakunnallista arkkitehtuuripoliittista ohjelmaa ei kuitenkaan ole Suomessa päivitetty.

Arkkitehtuuriin vaikuttavat samat yhteiskunnalliset muutosvoimat kuin muihinkin aloihin. Näihin kuuluvat ilmastonmuutokseen ja luonnonvarojen ylikulutukseen liittyvät globaalit kysymykset, väestön moninaistumiseen liittyvät haasteet yhdenvertaisuuden toteutumiseksi sekä kaupungistumiskehityksestä aiheutuva eriytyvä aluekehitys. Työn murros ja uudet teknologiat muuttavat voimakkaasti perinteisiä toimialoja, mukaan lukien rakentamista. Rakennettu ympäristö vaikuttaa niin Suomen kansainväliseen houkuttelevuuteen kuin sivistykseen ja kulttuuriseen identiteettiin. Lisäksi arkkitehtuurilla on syvästi inhimillinen vaikutuksensa, joka ulottuu kauneudesta osallisuuden kokemukseen. Kaikki edellä mainittu on perustellut uuden arkkitehtuuripoliittisen ohjelman tarvetta ja ohjannut työskentelyn sisältöä.

Työskentely uutta arkkitehtuuripoliittista ohjelmaehdotusta kohti alkoi kesällä 2019 ja päättyi joulukuussa 2020. Apoli2020-ehdotus on kahden ministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön ja ympäristöministeriön, johdolla tehty ehdotus valtioneuvostotason strategia-asiakirjaksi. Sitä ei

kuitenkaan ole tehty vain ministeriöiden toimesta eikä vain ministeriöitä varten.

Ohjelmaehdotus on toteutettu laajassa ja osaamiseltaan monipuolisessa työryhmässä, minkä lisäksi työskentelyyn on osallistunut asiantuntijaryhmä. Mukana on ollut edustajia eri ministeriöistä, virastoista, kunnista, järjestöistä ja koulutuksen toimijoista sekä arkkitehtien ammattikunnasta. Lisäksi työskentelyyn on sisällytetty työpajoja ja kuulemisia, joihin on osallistunut yli 200 ammattilaista ja kiinnostunutta. Haluankin esittää lämpimimmät kiitokset jokaiselle työhön osallistuneelle arvokkaasta panoksesta ja hyvästä yhteistyöstä.

Toivomme, että valtakunnallinen apoli inspiroisi mahdollisimman monia kuntia tekemään omia arkkitehtuuripoliittisia ohjelmiaan.

Arkkitehtuuria on kaikkialla ympärillämme, ja se on osa jokaisen arkea. Uuden arkkitehtuuripoliittisen ohjelmaehdotuksen taustalla on yhteiskunnallinen tavoite säilyttää ja parantaa elinympäristön laatua Suomessa keskellä muuttuvaa toimintaympäristöä. Laadukkaan suunnittelun ja rakentamisen merkitys kasvaa entisestään, kun pyrimme kohti kestävämpää elämäntapaa.

18. joulukuuta 2020

Riitta Kaivosoja
Ylijohtaja
Opetus- ja kulttuuriministeriö
Apoli2020-työryhmän puheenjohtaja

Johdanto

Rakentamisen jalanjälki ja arkkitehtuurin kädenjälki

”Työryhmän tehtävänä on laatia esitys Suomen arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi sekä sen keskeisiksi tavoitteiksi ja toimenpiteiksi ottaen huomioon edellisen arkkitehtuuripoliittisen ohjelman jälkeen tapahtunut kehitys, tulevaisuuteen vaikuttavat muutosvoimat ja muutosvauhdin nopeutuminen sekä mahdollisuudet arkkitehtuurin keinoin ratkoa yhteiskunnallisia haasteita.”

— Asettamispäätös arkkitehtuuripoliittista ohjelmaehdotusta laativalle työryhmälle 26.4.2019

Suomen ensimmäisen ja samalla edellisen valtakunnallisen arkkitehtuuripoliittisen ohjelman valmistumisesta on kulunut yli 20 vuotta. Sen jälkeen on koettu muun muassa maailmanlaajuinen talouskriisi ja pakolaiskriisi, todistettu ensimmäistä EU-eropäätöstä sekä havahduttu kansainvälisen tiedeyhteisön viesteihin ilmaston lämpenemisen ja luontokadon seurauksista. Viimeisimpänä on koettu koronapandemia, joka on vaikuttanut paitsi terveyteen ja sen myötä turvallisuuden tunteeseen myös uudenlaisiin tapoihin asua, tehdä työtä ja viettää vapaa-aikaa.

Tapamme hahmottaa nykyisyyttä ja mahdollisia tulevaisuuksia on olennaisesti muuttunut. Jotta arkkitehtuuri voisi olla ratkaisemassa aikamme haasteita ja rakentamassa parempaa huomista, tarvitsemme uusia määrittelyjä ja tavoitteita arkkitehtuurin roolille yhteiskunnassa sekä toimenpiteitä, joilla niihin päästään.

Otsikon ilmaisulla ”Rakentamisen jalanjälki ja arkkitehtuurin kädenjälki” kuvataan koko rakennetun ympäristön ja kulttuurin lähivuosisikymmenten keskeistä haastetta ja samalla mahdollisuutta.

Rakentamisen jalanjäljellä viitataan hiilijalanjälkeen eli rakennetun ympäristön aiheuttamiin kasvihuonekaasupäästöihin sekä muihin rakentamisesta aiheutuviin ympäristölle vahingollisiin vaikutuksiin. Kestävyyteen siirtyminen koskee kaikkia yhteiskunnan osa-alueita, mutta rakennetun ympäristön kohdalla siirtymän onnistuminen on erityisen kriittinen. Yli puolet maapallon asukkaista asuu kaupungeissa,

ja suuri osa nykyihmisten arjesta tapahtuu rakennetun ympäristön keskellä.

Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 2016 voimaan tullessa Agenda 2030 -ohjelmassa määritellään yhteensä 17 kestävän kehityksen tavoitetta (*Sustainable Development Goals* eli SDGs)¹, joista yli puoleen arkkitehtuurilla, rakentamisella, yhdyskuntasuunnittelulla ja rakennusperinnöllä on välitön yhteys. Näistä ilmeisimpiä ovat kestävät kaupungit ja yhteisöt, teollisuus, innovaatiot ja infrastruktuuri sekä puhdas vesi ja sanitaatio. Kuitenkin myös esimerkiksi hyvinvoinnin ja terveyden sekä hyvän koulutuksen tavoitteet liittyvät elimellisesti siihen, miten rakennuksia ja yhdyskuntia suunnitellaan ja rakennetaan.

Rakennetulla ympäristöllä voikin nähdä olevan vaikutusta jokaisen YK:n Agenda 2030:ssa nimetyn kestävän kehityksen tavoitteen toteutumiseen. Ilman arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön myötävaikutusta emme pysty ratkaisemaan aikamme suurimpia ongelmia, oli kyse sitten talouden elinvoimasta, yhteiskuntien oikeudenmukaisesta kehityksestä tai planeetan säilymisestä ihmiskunnalle elinkelpoisena.

Arkkitehtuuri on väline aikamme suurimpien haasteiden ratkaisemiseen, mutta sen merkitys on muutakin kuin välineellinen: ilmaisu 'arkkitehtuurin kädenjälki' kuvaa sitä arvoa, joka arkkitehtuurilla on sen keskellä eläviin ihmisiin.

Suomi valmistelee liittymistä vuoden 2018 Davosin julistukseen², jonka käyttämä käsite *Baukultur* eli rakennuskulttuuri tarkastelee arkkitehtuurin vaikutusta yhteiskunnassa, ei vain rakennettuun ympäristöön liittyvänä vaan huomattavasti laajempina keinona kehittää yhteiskuntaa. Myös Euroopan unioni nostaa esiin arkkitehtuuripolitiikan kehityksen ajurina: esimerkiksi Euroopan unionin neuvoston kulttuurialan työohjelmaan vuosille 2019–2022 sisältyy avoimen koordinoitimenetelmän (OMC) työryhmä ”Korkeatasoista arkkitehtuuria ja laadukas rakennettu ympäristö kaikille”.³

¹ United Nations, Sustainable Development Goals. <https://sdgs.un.org/goals>

² Davos Declaration. Towards a high-quality Baukultur for Europe, 2018. <https://davosdeclaration2018.ch/>

³ European Commission, Open Method of Coordination (OMC) group of Member States' experts. High-quality architecture and built environment for everyone. <https://ec.europa.eu/culture/sectors/architecture>

Arkkitehtuurin klassiset päämäärät yli 2000 vuoden takaa ovat kestävyys, käyttökelpoisuus ja kauneus. Vaikka roomalaisen Vitruviuksen antamat määreet pätevät yhä, niiden sisällöt tarvitsevat uutta tulkintaa ja kirkastusta nykymurroksen valossa.

Kestävyys sisältää 2020-luvulla ympäristön ja talouden kestävyuden sekä sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet. Rakennetun ympäristön kestävyteen kuuluu keskeisesti arkkitehtoninen kestävyys, jolle Apoli2020-ohjelman toimenpiteissä laaditaan määritelmä.

Käyttökelpoisuus on pysyvän funktion toteuttamisen sijaan joustavuutta, erilaisten elämäntapojen huomioon ottamista ja sopeutumista ilmastonmuutokseen.

Kauneuteen sisältyy estetiikan lisäksi psykologista kokemuksellisuutta, hyvinvointivaikutuksia sekä toivon ja arvostuksen rakentumista.

Arkkitehtuuri kuuluu sivistykseen ja kulttuuriin luoden kehysten inhimilliselle kokemukselle maailmasta. Se on osa yhteistä muistiamme ja kansallisuusmaisuuttamme. Samalla kun arkkitehtuuri on läsnä jokapäiväisessä toiminnassamme, se antaa meille mahdollisuuden nähdä vaihtoehtoisia tulevaisuudenkuvia. Arkkitehti tulevaisuuden visualisoiduna auttaa hahmottamaan paitsi ongelmia myös ratkaisuja. Käynnissä olevan suuren murroksen keskellä tarvitsemme arkkitehtuurin kykyä näyttää meille toisia mahdollisia todellisuuksia.

Suomi on ollut kansainvälisessä katsannossa suunnannäyttävä arkkitehtuuripoliittisissa ohjelmissa. Pitkäjänteinen työskentely yhteisten tavoitteiden ja toimenpiteiden määrittelemiseksi kertoo arkkitehtuurin vahvasta asemasta ja ymmärryksestä rakennetun ympäristön vaikutuksesta yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemisessa. Suomi on vuosia toiminut aktiivisesti eurooppalaisissa verkostoissa, sekä ministeriöiden että järjestöjen toimesta. Uskottavuudestamme arkkitehtuurimaana kertoo muun muassa se, että EU-puheenjohtajuuskaudella vuonna 2019 Suomelta toivottiin nimenomaan arkkitehtuuripoliittisen keskustelun isännöimistä.

Apoli2020 ei aseta lakeja eikä luo uusia säännöksiä rakennetun ympäristön toimialalle. Sen sijaan se näyttää suuntia kaikille niille, jotka vaikuttavat suomalaisen arkkitehtuurin ja rakentamisen kenttään:

se määrittelee, mitä haasteita tulisi ratkaista, ehdottaa, millä toimenpiteillä voidaan parhaiten onnistua, ja esittää, millä tavoin alan toimintakykyä varmistetaan.

Raportti on jaettu viiteen temaattiseen lukuun. Kutakin teemaa – ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuus, yhdenvertaisuus ja osallisuus, talous ja kansainvälisyys, merkitys ja identiteetti sekä koulutus ja tutkimus – on tarkasteltu poikkialaisesti. Globaalien kysymysten, kuten ilmastonmuutoksen ja luonnonvarojen ylikulutuksen, ohella on paneuduttu Suomelle ominaiseen väestön ikääntymiseen, aluekehitykseen, kulttuuriperintöön ja alan instituutioiden vaikuttavuuteen. Megatrendit digitalisaatiosta kansainvälisyyden kasvuun nähdään sekä toimialaa sisäisesti muuttavina että laajemmin ihmisten elämäntapoja ja -toiveita moninaistavina voimina.

Samanaikaisesti Apoli2020-työn kanssa on ollut käynnissä maankäyttö- ja rakennuslain kokonaisuudistus sekä käynnissä tai valmistunut useita rakennettuun ympäristöön vaikuttavia ohjelmia, kuten esimerkiksi Kansallinen kaupunkistrategia, Asuntopoliittinen kehittämisohjelma, Puurakentamisen ohjelma ja Terveet tilat 2028 -ohjelma. Tarpeettomien päällekkäisyyksien välttämiseksi näihin sisältyviä tavoitteita ja toimenpiteitä on jätetty Apoli2020-ohjelmaehdotuksen ulkopuolelle.

APOLI2020-valmistelutyö on toteutettu yhteistyönä, ja sen tärkeimpänä tavoitteena on saada aikaan lisää yhteistyötä rakennettuun ympäristöön vaikuttavien toimijoiden kesken. Kuten hyvässä rakennetussa ympäristössä, jossa rakennukset, maisema-arkkitehtuuri ja tekniset ratkaisut tukevat toinen toisiaan, hyvässä yhteistyössä erilaiset osaamiset ja näkemykset auttavat yhteisten tavoitteiden saavuttamisessa. Hyvää arkkitehtuuria ei synny, ellei suunnittelun ja rakentamisen yhteistyöketju toimi sujuvasti. Kaikkia rakentamisprosessien osapuolia tarvitaan luomaan Suomeen rakennuskulttuuria, joka vahvistaa taloutta kestävästi, tarjoaa ratkaisuja kansainvälisiin kysymyksiin ja antaa mahdollisuuksia jokaiselle ihmiselle elää hyvässä ja miellyttävässä ympäristössä.

Visio 2035

I

Arkkitehtuuri, rakentaminen ja kaupunkisuunnittelu ovat osa ilmastohaasteiden ratkaisua. Arkkitehtoninen kestävyys on yksi kestävyuden osa-alueista. Vähähiilisyiden ja kiertotalouden periaatteita sovelletaan rakennusten ohella lähiympäristöön ja kaavoitukseen.

II

Arkkitehtuurilla luodaan edellytyksiä inhimillisesti arvokkaaseen ja yhdenvertaiseen elämään. Arkkitehtuuri vastaa elämäntapojen moninaistumiseen ja tukee yhteisöjen muodostumista. Rakennetun ympäristön yhteys hyvinvointiin ja terveyteen ymmärretään ja se otetaan arkkitehtuurin toimialalla huomioon. Vuorovaikutteisilla menetelmillä tuetaan osallisuutta ja ihmisten aktiivisuutta.

III

Laadukkaalla rakennetulla ympäristöllä luodaan vetovoimaa ja vahvistetaan elinvoimaa kaikkialla Suomessa. Arkkitehtien osaamiselle on kysyntää yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisemisessa. Suomalainen arkkitehtuurin toimiala tekee laaja-alaista kansainvälistä yhteistyötä kestävä talouden rakentamisessa.

IV

Arkkitehtuurilla luodaan kehys arjelle: se on taidetta, toiminnallisuutta, viihtyisyyttä ja elämänlaatua. Kulttuuriympäristö ja arkkitehtuuri ymmärretään paikan ja paikallisen identiteetin kulmakivinä. Näyttelytoiminta ja viestintä tukevat arkkitehtuurin kansainvälistymistä ja vahvistavat jaettua ymmärrystä rakennetusta ympäristöstä.

V

Arkkitehtikoulutus on kansainvälisissä vertailuissa korkealle arvostettua, ja rakennetun ympäristön tutkimuksella tuetaan arkkitehtuurin roolia yhteiskunnallisessa kehityksessä. Arkkitehtuurin koulutus ja täydennyskoulutus vastaavat yhteiskunnan muuttuviin tarpeisiin. Arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatus kattaa koko oppimispolun, ja se mielletään Suomen vahvuudeksi.

Luku I. Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuus

Rakennettu ympäristö vaikuttaa ilmastokriisin ratkaisemiseen ja biodiversiteetin säilymiseen

Ilmastonmuutoksen hillitseminen ja siihen sopeutuminen ovat aikamme suurimmat haasteet. Yhdistyneiden kansakuntien mukaan ilmaston lämpenemisen pysäyttäminen kahteen asteeseen on ratkaisevaa maapallon asuttavuuden, muuttoliikkeiden ja luonnon monimuotoisuuden säilymistä kannalta. Ilmastonmuutos muodostaa uhkan koko yhteiskunnalle ja sen rakenteille – ja näiden myötä myös rakennetulle ympäristölle ja ihmisten terveydelle.

Hallitustenvälinen ilmastopaneeli IPCC esitti vuonna 2018 julkaistussa raportissa, että hiilipäästöjä on vähennettävä 45 prosenttia vuoteen 2030 mennessä ja globaali hiilineutraalius on saavutettava vuoteen 2050 mennessä.⁴ Pääministeri Sanna Marinin hallitus on asettanut Suomen hiilineutraaliuden takarajaksi vuoden 2035.⁵ Kansallisten ja kansainvälisten tavoitteiden ja sopimusten lisäksi monet kaupungit ja kunnat ovat asettaneet omia tavoitteitaan hiilineutraaliuden saavuttamiselle, kiertotaloudelle ja luonnon monimuotoisuuden suojelemiselle.

Yhdistyneiden kansakuntien biodiversiteettiraportti⁶ korostaa kokonaisvaltaista ihmisen ja luonnon suhteen tarkastelua ja muistuttaa luonnon monimuotoisuuden ja ihmisten terveyden välisestä kytköksestä (*one health*). Raportti kehottaa niin sanotun vihreän infrastruktuurin lisäämiseen kaupungeissa, sillä tilan antaminen luonnolle kaupunkitilassa parantaa myös kaupunkilaisten terveyttä ja elämänlaatua.

Maankäytöllä ja rakentamisella on keskeinen rooli ilmastonmuutoksen hillitsemisessä ja siihen sopeutumisessa sekä biodiversiteetin säilyttämisessä. Rakennettu ympäristö kuluttaa Suomessa puolet raaka-

⁴ IPCC – The Intergovernmental Panel on Climate Change, Special Report: Global Warming of 1.5°C. <https://www.ipcc.ch/sr15/>

⁵ Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelma. <https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma/hiilineutraali-ja-luonnon-monimuotoisuuden-turvaava-suomi>

⁶ YK:n viides biodiversiteettiraportti julkaistiin syyskuussa 2020. UN Convention on Biological Diversity (CBD), The Global Biodiversity Outlook 5. <https://www.cbd.int/gbo5>

aineista ja 40 prosenttia energiasta ja tuottaa yli kolmanneksen kasvihuonekaasupäästöistä.⁷ Ilman kiinteistö- ja rakennusalan vahvaa sitoutumista hiilineutraalia yhteiskuntaa ei voida saavuttaa.

Ympäristöministeriössä valmisteilla oleva vähähiilisen rakentamisen säädösohjaus laajentaa päästöjen tarkastelun käytönaikaisesta energiankulutuksesta käsittämään rakennuksen koko elinkaaren. Samalla ohjauksen piiriin tulevat rakennusmateriaaleista aiheutuvat päästöt, mikä edistää muun muassa puun käyttöä rakentamisessa.

Materiaalinäkökulma lisää myös rakennussuunnittelun merkitystä ilmastopäästöjen vähentämisessä. Päästötarkastelun laajentaminen tilankäyttöön tulee korostamaan arkkitehtuurisuunnittelun roolia entisestään.

Rakentaminen on yksi kustannustehokkaimpia sektoreita päästöjen ja luonnonvarojen kulutuksen vähentämiseen. Ekologista haastetta ei kuitenkaan ratkaista yksin teknologian avulla, vaan tarvitaan myös radikaali muutos elämäntapoihin ja kulutustottumuksiin sekä yhteiskunnan tuotanto- ja talousmekanismeihin. Rakentamisen kulttuurin muutoksessa arkkitehteilla on keskeinen rooli sekä pääsuunnittelijoina että poikkialaisen yhteistyön koordinoijina.

Tavoitetila 2035

Vuonna 2035 Suomi on hiilineutraali ja siirtymässä kohti hiilinegatiivisuutta⁸. Arkkitehtuuri, rakentaminen ja kaupunkisuunnittelu ovat osa ilmastohaasteiden ratkaisua, ja arkkitehtoninen kestävyys⁹ on omaksuttu yhdeksi kestävyiden osa-alueeksi. Kestävä ja vähähiilinen rakentaminen ja ilmastomuutokseen liittyvien ongelmien ratkaiseminen ovat arkkitehtuuriosaamisen sekä rakennusten ja alueiden suunnittelun ytimessä. Yhteistyötä tehdään tiiviisti eri tieteenalojen ja tekniikan asiantuntijoiden kanssa.

⁷ Ympäristöministeriö, TALO-hankkeen loppuraportti 2019.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161923>;

Rakennusteollisuus. <https://www.rakennusteollisuus.fi/Tietoa-alasta/Ilmasto-ymparisto-ja-energia/Materiaalitehokkuus/>;

Ilmasto-opas.fi. <https://ilmasto-opas.fi/fi/ilmastonmuutos/hillinta/-/artikkeli/73fa2827-42d1-4fd7-a757-175aca58b441/rakennusten-lammitys-kuluttaa-runsaasti-energiaa.html>

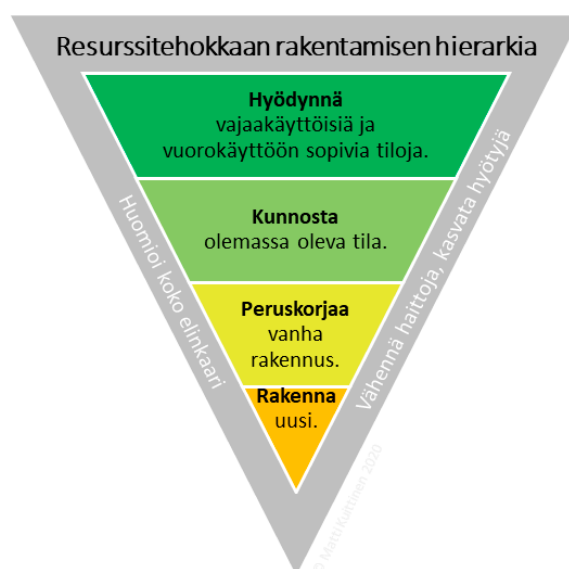
⁸ Pääministeri Juha Sipilän hallitus. <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/kahdeksan-eduskuntapuoluetta-paatti-yhteisista-ilmastopolitiikan-tavoitteista>

⁹ Arkkitehtonisen kestävyiden määrittelyminen sisältyy toimenpiteeseen I A.

Vähähiilisyiden ohella rakennetun ympäristön suunnittelussa, toteuttamisessa, hoidossa ja vaalimisessa huomioidaan myös luonnon monimuotoisuuden merkitys. Tässä korostuu maisema-arkkitehtuurin rooli. Luonto on läsnä rakennetun ympäristön kaikilla tasoilla viherkatoista kaupunkimetsiin ja maaseutuun. Myös eläinten ja kasvien elinolosuhteet otetaan huomioon ja luonnon kiertokulkua häiritään mahdollisimman vähän biosentrisyyden periaatteiden mukaisesti.

Rakennusekologiasta on siirrytty entistä enemmän alue-ekologiaan. Vähähiilisyiden ja kiertotalouden periaatteita sovelletaan rakennusten ohella myös lähiympäristöön ja kaavoitukseen. Osa kaupungeista ja kunnista on jo saavuttanut oman hiilineutraaliustavoitteensa, ja tavoitetta kohti pyrkiviä kuntia tuetaan. Kestävän yhdyskunnan rakenteet – esimerkiksi polkupyöräpysäköinnit, yhteiskäyttötilat, uusiutuva energia ja lähiruokatuotanto – tehdään houkutteleviksi arkkitehtuurin keinoilla.

Rakennussuunnittelun ja maankäytön prosessit mahdollistavat kunkin suunnittelukohteen elinkaaren ja laajemmin koko rakennetun ympäristön kannalta kestävimmit ratkaisut. Korjausrakentaminen on yhä arvostetumpaa ja kannattavampaa.¹⁰ Rakennetussa ympäristössä ensisijaisesti hyödynnetään, korjataan ja kehitetään olemassa olevia rakennuksia, toissijaisesti täydennys- ja lisärakennetaan ja vasta viimeisenä vaihtoehtona rakennetaan uutta.

Kaavio: Resurssitehokkaan rakentamisen hierarkia.
Ympäristöministeriö, Matti Kuittinen.

¹⁰ Korjausrakentamisen osaamiskeskuksen perustamista selvitetään osana valtion kymmenvuotista Terveet tilat 2028 -ohjelmaa. <https://tilatjaterveys.fi/etusivu>

Uudisrakennusten ja rakennusosien elinikää pidennetään ottamalla suunnittelussa ja toteutuksessa huomioon rakennusten muunneltavuus ja korjattavuus sekä kiertotalouden keinoin toteutuva purettavuus ja uudelleenkäyttö. Sekä luonnonvaroja että purkumateriaaleja hyödynnetään mahdollisimman tehokkaasti ja pitkään.

Toimenpiteet

A. Rakennussuunnittelun ekologista kestävyttä¹¹ edistetään

- luomalla Davosin julistuksen¹² ja Euroopan komission asettaman arkkitehtuurin alan OMC-työryhmän työn¹³ pohjalta määritelmä ja reunaehdot ekologisen kestävyuden huomioivalle arkkitehtoniselle kestävyydelle sekä edellytykset sen soveltamiseen rakentamisen prosesseissa. *(Rakennustietosäätiö RTS, Suomen Arkkitehtiliitto SAFA, Green Building Council Finland, korkeakoulut)*
- vahvistamalla suunnittelijoiden keskinäistä sekä suunnittelijan, tilaajan ja muiden rakennusalan toimijoiden välistä yhteistyötä kestävässä rakennussuunnitteluprosessissa muun muassa digitaalisuutta hyödyntäen. *(Rakennustietosäätiö RTS, Suomen Arkkitehtiliitto SAFA, Arkkitehtitoimistojen liitto ATL, Suomen Rakennusinsinöörien Liitto RIL, Rakennusinsinöörit ja -arkkitehdit RIA, Senaatti-kiinteistöt, muut alan toimijat)*
- perustamalla arkkitehtuuriltaan korkeatasoisen kestävä rakentamisen palkinto. *(Rakennustietosäätiö RTS)*
- hyödyntämällä perinteisiä rakentamismenetelmiä ja paikallisia rakennusmateriaaleja ja kehittämällä niitä nykyisiin ekologisen rakentamisen tarpeisiin. *(ympäristöministeriö, Suomenlinnan hoitokunta, Museovirasto, korkeakoulut)*

B. Ilmasto- ja biodiversiteettitietoista maankäyttöä tuetaan

- sisällyttämällä ilmasto- ja monimuotoisuusnäkökulma käytännön kaavasunnitteluun.¹⁴ Esimerkiksi KEKO-laskurin¹⁵ jatkokehitystyönä toteutettavalla, paikkatietoon ja tietomalleihin perustuvalla kaavoitustyökalulla on myös vientipotentiaalia. *(ympäristöministeriö, Suomen ympäristökeskus SYKE, tutkimuslaitokset)*

¹¹ Kestävän kehityksen perusehtona on biologisen monimuotoisuuden ja ekosysteemien toimivuuden säilyttäminen sekä ihmisen taloudellisen ja aineellisen toiminnan sopeuttaminen pitkällä aikavälillä luonnon kestäkykyyn. <https://kestavakehitys.fi/kestava-kehitys>

¹² Davos Declaration. Towards a high-quality Baukultur for Europe, 2018.

<https://davosdeclaration2018.ch/>

¹³ European Commission, Open Method of Coordination (OMC) group of Member States' experts. High-quality architecture and built environment for everyone.

<https://ec.europa.eu/culture/sectors/architecture>

¹⁴ Huomioidaan mm. hiilineutraalius (hiilijalanjälki ja hiilikädenjälki), hiilensidonta, biodiversiteetti ja liikenteen vaikutukset.

¹⁵ KEKO-laskuri on kaavoituksen ekolaskuri.

- vahvistamalla viheraluesuunnittelun ja maisema-arkkitehtuurin roolia luonnon monimuotoisuuden tukemisessa ja ilmastonmuutokseen sopeutumisessa sekä luomalla maankäyttöön kriteerit hulevesien käsittelylle ja viherkertoimelle ja -tehokkuudelle. *(Suomen maisema-arkkitehtiliitto MARK, ympäristöministeriö, tutkimuslaitokset)*

C. Vähähiilisyys ja kiertotalous kytketään lähiympäristön suunnitteluun

- luomalla malli ja kriteerit elinkaari- tai kiertotalouskorttelille¹⁶, huomioiden muun muassa tilojen jakamistalous, energiantuotanto, vesien käsittely, sähköverkko, viherympäristö, kotitarveviljely ja rakennusperintö. *(ympäristöministeriö, Suomen Arkkitehtiliitto SAFA, Rakennustietosäätiö RTS, Green Building Council Finland, tutkimuslaitokset, kunnat ja kaupungit)*
- toteuttamalla olemassa olevien asuinalueiden korjaamiseen ja kehittämiseen lisä- ja täydennysrakentamista tukeva kokonaisvaltainen konsepti, joka tuo yhteen alueen eri toimijat ja sisältää muun muassa ryhmäkorjaamisen, energiantuotannon, palvelut ja yhteishankinnat. *(ympäristöministeriö, Rakennusteollisuus RT, Suomen Kiinteistöliitto, RAKLI, Museovirasto, kunnat ja kaupungit)*

D. Rakennusten ja tilojen käytön joustavuutta parannetaan

- varmistamalla lainsäädännön ja kaavoituksen tarjoamat edellytykset joustaviin tilaratkaisuihin ja hakemalla arkkitehtonisesti korkeatasoisia ratkaisuja käyttötapojen muutoksiin, kuten toimistotilojen muuntamiseksi asuinkäyttöön. *(ympäristöministeriö, RAKLI, KIRA-alan toimijat, kunnat ja kaupungit)*
- esittämällä edellytykset ja viitekehys uudisrakennusten muunneltavuudelle, monikäyttöisyydelle, korjattavuudelle ja purettavuudelle uudelleenkäyttöä varten eri tyyppiset hankkeet huomioiden. *(ympäristöministeriö, Rakennustietosäätiö RTS, Suomen Arkkitehtiliitto SAFA, Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA, RAKLI, Rakennusinsinöörit ja -arkkitehdit RIA)*

¹⁶ Kiertotalous on systemaattinen, materiaalivirroista lähtevä, prosessin kaikkia osapuolia toteuttajista käyttäjiin sitouttava jatkuva toimintamalli, johon sisältyy rakentaminen (rakentamistuotteet, kierrätys), rakennuksen käyttö ja ylläpito, energiantuotanto, -kulutus ja -talteenotto (uudistuva energia, ylijäämäenergian talteenotto, energian varastointi), vedenkulutus, asuminen ja eläminen (huonekalut, vaatteet, ruoka) sekä liikkuminen (eri kulkuvälineet). Kiertotalouskortteli suunnitellaan ja rakennetaan ja siinä asutaan kestävästä kaupunkiasumisen periaatteiden mukaisesti.

Luku II. Yhdenvertaisuus ja osallisuus

Hyvin suunniteltu ympäristö lisää ihmisten yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia

Rakennetun ympäristön tulee tarjota hyvän elämän puitteet kaikille. Hyvällä suunnittelulla ja arkkitehtuurin keinoin voidaan luoda paikkoja ja tiloja, jotka edistävät yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumista sekä tukevat hyvinvointia ja terveyttä. Hyvä arkkitehtuuri tarjoaa myös kauneuden ja arvostuksen kokemuksia ja vahvistaa paikkojen luonnetta.

Rakennettu ympäristömme on vielä monin paikoin esteellinen eikä siten kaikin tavoin mahdollista yhdenvertaista osallisuutta. Väestörakenteen kehitys ja monikulttuuristuminen johtavat osaltaan yhteiskunnan moninaistumiseen. Kaikkien on voitava kokea tulevansa kuulluiksi ja olevansa mukana vaikuttamassa elinympäristöönsä.

Yksi viime vuosikymmenten maailmanlaajuisista megatrendeistä on voimakas kaupungistuminen.¹⁷ Yli puolet suomalaisista asuu kaupungeissa tai yli 40 000 asukkaan kunnissa, ja väestöennusteiden mukaan osuus nousee vuoteen 2040 mennessä noin 65 prosenttiin.¹⁸ Aukkaita menettävien alueiden kiinteistöjen arvo laskee paikoin jyrkästi, ja jotkut alueet autioituvat.

Eriytyvän aluekehityksen lisäksi käynnissä oleva teknologian nopea kehitys muuttaa arkeamme ja elämäntapojamme. Etätyöskentelyä tukevat ratkaisut mahdollistavat työn tekemisen kotona, kodin lähiympäristössä tai vapaa-ajan asunnossa. Digitaaliset alustat tarjoavat uudenlaisia tapoja käyttää palveluita ja kokea kulttuuria. Ihmisten ja asioiden paikkasidonaisuus vähenee, mikä voi vaikuttaa maan sisäisiin muuttovirtoihin ja osaltaan tasoittaa polarisoitumiskehitystä kasvavien kaupunkien ja muun Suomen välillä. Myös asumisen ja työnteon monipaikkaisuus lisääntyvät.

¹⁷ Yhdistyneiden kansakuntien tekemien laskelmien mukaan vuonna 2050 kaupungeissa asuu lähes 70 prosenttia maailman väestöstä.

<https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf>

¹⁸ Valtioneuvoston kaupunkistrategiatyö. <https://valtioneuvosto.fi/-/10623/kaupunkistrategia-suuntaa-tulevaa>

Asumisen tarpeiden muutoksiin vaikuttaa myös asuntokuntien koon nopea pieneneminen. Syntyvyys on ollut Suomessa jo pitkään laskussa, ja perhekoon pienenemisen lisäksi perheiden määrä vähenee: yksinasuvia on lähes 45 prosenttia kaikista asuntokunnista.¹⁹ Asuntokuntien pieneneminen on johtanut pienten asuntojen tuotannon kasvuun ja keskimääräisen asuntokoon pienenemiseen. Asuntotuotannon kustannustehokkuuden lisääminen on heijastunut myös asuntoratkaisuihin, mikä on lisännyt tarvetta asuntorakentamisen laadun kokonaisvaltaiseen arviointiin. Toisaalta asuntotuotanto on myös monipuolistunut esimerkiksi ryhmärakennuttamisen yleistymisen myötä.

Kaiken kaikkiaan rakennetulla ympäristöllä on merkittävä vaikutus ihmisen fyysiseen, psyykkiseen ja emotionaaliseen terveyteen. Suomessa tehdään tähän liittyen korkeatasoista tutkimusta, ja laaja ymmärrys rakennetun ympäristön hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista on heräämässä.

Tavoitetila 2035

Hyvän suunnittelun ja korkealaatuisen arkkitehtuurin merkitys yhdenvertaisuuden toteutumisen ja aidon osallistumisen edellytyksenä on sisäistetty osana poliittista ja hallinnollista päätöksentekoa. Rakennettu ympäristö suunnitellaan turvalliseksi, terveelliseksi, saavutettavaksi ja inspiroivaksi erilaisille ja eritaustaisille ihmisille. Arkkitehtuurin keinoja luoda edellytyksiä inhimillisesti arvokkaaseen elämään hyödynnetään. Kaikki ympäristöt pyritään suunnittelemaan niin, ettei niissä ole fyysisiä esteitä. Arkkitehtuurilla vahvistetaan paikallista omaleimaisuutta ja alueiden houkuttelevuutta. Suunnitteluratkaisut edistävät omaehtoista toimintaa ja antavat mahdollisuuksia monipaikkaiseen elämäntapaan.

Avoin ja vuorovaikutteinen suunnittelukulttuuri tukee jokaisen mahdollisuuksia osallistua oman elinympäristönsä kehittämiseen. Arvioita, palautetta ja kokemuksellista tietoa kerätään järjestelmällisesti ja niitä hyödynnetään suunnittelussa entistä enemmän. Käyttäjien osallistamista ja poikkialaista yhteissuunnittelua edellytetään esimerkiksi kaavoituksessa ja arkkitehtuurikilpailuissa, jotta suunnittelun lähtökohdat vastaisivat paikallisia tarpeita ja olisivat yhteensopivia alueen muiden kehittämistavoitteiden kanssa.

¹⁹ Findikaattori, 2020. <https://findikaattori.fi/fi/93>

Alueiden kehittämisessä otetaan huomioon yhteiskuntapoliittinen näkökulma ja alueiden erityispiirteet. Arkkitehtuuriin panostamalla tuetaan laadukasta kaupungistumista ja maaseutuympäristöjen kylien elinvoiman kehittymistä. Eri väestöryhmien ja toimintojen sekoittamiseen kaupunkiseutujen sisällä kannustetaan. Asuinalueiden eriytymistä torjutaan kaavoittamalla, suunnittelemalla ja toteuttamalla laadukkaita tiloja ja palveluja kaikille. Alueiden muutosta ja kaupungistumista tarkastellaan tutkimuslähtöisesti ja tutkimustietoa käytetään suunnittelun ja päätöksenteon tukena. Alueiden ominaispiirteitä vahvistetaan eri tieteenalojen ja osaamisalueiden edustajien yhteistyöllä sekä tukemalla ihmisten verkostoitumista.

Paikalliset arkkitehtuuripoliittiset ohjelmat ja uudentyyppinen aluearkkitehtitoiminta tukevat laadukkaan jokapäiväisen ympäristön toteuttamista pienilläkin paikkakunnilla. Oman lähiympäristön ja sen kulttuuriperinnön tunteminen vahvistaa asukkaiden paikallistunnetta ja osallisuutta. Kulttuuriympäristön ja rakennuskannan ajallinen kerroksellisuus on osa paikan identiteettiä. Hyvin suunnitellut, toteutetut ja ylläpidetyt julkiset rakennukset lisäävät hyvinvointia, ja niillä osoitetaan arvostusta ja välittämistä. Maisema-arkkitehtuurin rooli korostuu kiinnostavien reittien ja kohtaamispaikkojen toteuttamisessa, ja julkisella taiteella vahvistetaan paikkojen omaleimaisuutta.

Asukkaiden tarpeet ja erilaisten elämäntapojen huomioiminen sekä asumisen laatu ovat asuntotuotannon keskiössä. Uudisrakentamisen myötä asuntokanta on moninaistunut, ja asukkaiden mahdollisuus vaikuttaa asuntoratkaisuihin on arkipäivää. Ryhmärakennuttaminen ja muut asukaslähtöiset toteutusmallit tarjoavat erilaisiin taloudellisiin reunaehtoihin ja elämäntilanteisiin sopivia vaihtoehtoja tuottajamuotoiselle asumisrakentamiselle. Työn murros, kuten etätyön lisääntyminen, huomioidaan asuntojen ja asuinalue- ja -korttelikohtaisten yhteistyöskentelytilojen suunnittelussa. Olemassa olevaa rakennuskantaa ylläpidetään, huolletaan ja korjataan oikea-aikaisesti sekä kehitetään ja lisärakennetaan joustavasti asukkaiden tarpeita vastaavaksi.

Jokaisella on yhdenvertainen mahdollisuus elää hyvinvointia ja terveyttä edistävässä ympäristössä. Rakennetun ympäristön yhteys sosiaali- ja terveystieteisiin ymmärretään nykyistä laajemmin. Ilman ja veden laatu, lämpö-, ääni- ja valaistusolosuhteet, viherympäristön läheisyys, kulttuuriperintö, julkinen taide sekä liikkumista ja sosiaalista

kanssakäymistä tukeva ympäristö nähdään osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Ympäristöpsykologian näkökulmat ihmisen ja ympäristön välisestä vuorovaikutuksesta sekä esimerkiksi kauneuden kokemuksesta ja moniaistisuudesta tilassa otetaan suunnittelussa huomioon.

Toimenpiteet

A. Osallisuuden lisääminen ja eriarvoisuuden estäminen otetaan alueiden suunnittelun lähtökohdaksi

- kehittämällä osallistumista kaavoitus- ja suunnitteluprosessiin esimerkiksi digitalisuutta ja paikkatietoa hyödyntävillä vuorovaikutusvälineillä sekä vahvistamalla prosessien monikielisyyttä ja eri väestöryhmien osallistumista itselleen luontevalla tavalla. *(ympäristöministeriö, kunnat ja kaupungit, maakuntien liitot)*
- luomalla kansallisesti yhtenäinen mittaristo ihmisten ympäristökokemusten arviointiin, varmistamalla tämän kokemustiedon yhteentoimivuus ja liittyminen muuhun rakennettua ympäristöä kuvaavaan tietoon sekä hyödyntämällä tietoa suunnittelussa.²⁰ *(korkeakoulut, tutkimuslaitokset, ympäristöministeriö)*
- kokoamalla kokemuspohjaista tietoa asuinalue- ja rakennuskohtaisista yhteistiloista sekä hyödyntämällä näin saatua tietoa kehitettäessä ja toteutettaessa monisukupolvista ja monikulttuurista yhteisöllisyyttä ja etätyöskentelyä tukevia viihtyisiä tiloja.²¹ *(ympäristöministeriö, Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA, kunnat ja kaupungit)*
- korostamalla esteettömyyttä ja saavutettavuutta rakennetun ympäristön suunnittelun lähtökohtana sekä kehittämällä ympäristön esteettömyyden, toiminnallisuuden ja turvallisuuden kriteerejä. *(ympäristöministeriö, Rakennustietosäätiö RTS, kunnat ja kaupungit, vammaisjärjestöt)*

B. Arkkitehtuuri kytketään alueiden kehittämiseen

- selvittämällä aluearkkitehtitoiminnan edellytykset pienten kuntien laadukkaana rakennetun ympäristön säilyttämiseksi ja vahvistamiseksi sekä huomioimalla laadukas kaavoitus, maisema-arkkitehtuuri, rakennusperinnön vaaliminen ja kulttuuriympäristön hoitaminen aluearkkitehtitoiminnan osa-alueina. *(ympäristöministeriö, kunnat ja kaupungit, ELY-keskukset)*

²⁰ Ympäristökokemuksia kokoavalla tietojärjestelmällä on potentiaalisesti kansainvälistäkin kysyntää.

²¹ Yhteisöllisyyttä ja kohtaamisia luovia yhteisiä tiloja ovat esim. kulttuuri- ja nuorisotilat, yhteisölliset lähiviljelyalueet, yhdistetyt korttelipihat, viheralueet, julkinen taide ja aukiot.

- toteuttamalla ohjeistus paikallisten arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien laatimiseen ja niiden asettamien toimenpiteiden toteuttamiseen. *(Taiteen edistämiskeskus Taike, Suomen Arkkitehtiliitto SAFA / paikallisosastot, Arkkitehtuurin tiedotuskeskus Archinfo, alueelliset vastuumuseot, Suomen Kuntaliitto, opetus- ja kulttuuriministeriö)*

C. Asumisen ja asuntorakentamisen laatua ja monimuotoisuutta vahvistetaan

- laatimalla asuntojen kokonaisvaltaisen laadun arvioinnin kriteerit²² ja viemällä niitä käytäntöön. *(Rakennustietosäätiö RTS, ympäristöministeriö, Suomen Arkkitehtiliitto SAFA, Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA)*

D. Tietoisuutta rakennetun ympäristön hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista lisätään

- vahvistamalla ymmärrystä siitä, miten rakennettu ympäristö vaikuttaa terveyteen sekä fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin, ja huomioimalla näiden asioiden välinen yhteys entistä vahvemmin sosiaali- ja terveystieteissä sekä maankäytön ja rakentamisen suunnittelussa. *(sosiaali- ja terveysministeriö, ympäristöministeriö, Taiteen edistämiskeskus Taike, Suomen ympäristökeskus SYKE, Suomen maisema-arkkitehtiliitto MARK, kunnat ja kaupungit)*
- kokoamalla hyvinvointia ja terveyttä käsittelevää, suunnittelua tukevaa tietoa yhtenäiseksi kokonaisuudeksi ja ohjeistuksiksi. *(Rakennustietosäätiö RTS, Viherympäristöliitto)*
- jakamalla tietoa ja kouluttamalla suunnittelijoita ja tilaajia rakennetun ja viherympäristön sekä julkisen taiteen hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista.²³ *(Arkkitehtitoimistojen liitto ATL, Taiteen edistämiskeskus Taike, täydennyskoulutusta järjestävät tahot, muut toimijat)*

²² Asumisen laatukriteereitä ovat esimerkiksi asuntojen mitoitus ja kalustettavuus, avautuvat ikkunat sekä luonnonvalon määrä.

²³ Rakennetun ympäristön hyvinvointistandardeja ovat määritelleet esimerkiksi Fitwel tai WELL Building Standard, joka on yhteensopiva muun muassa LEED- ja Living Building Challenge -rakennusstandardien kanssa.

Luku III. Talous ja kansainvälisyys

Arkkitehtuuri ja rakentaminen tukevat kestäväää taloutta

Arkkitehtuurilla ja rakennetulla ympäristöllä on suuri rooli Suomen taloudellisessa kehityksessä. Kansallisvarallisuudestamme 45 prosenttia eli noin 500 miljardia euroa on rakennuksissa,²⁴ ja rakentamisesta jo reilusti yli puolet muodostuu korjausrakentamisesta ja muutostöistä. Käynnissä olevat suuret globaalit haasteet luovat paineita koko rakennusalan kehittämiseksi, mutta samalla ne avaavat uusia mahdollisuuksia arkkitehtien ja muiden rakennusalan toimijoiden yhteistyölle.

Rakennettu ympäristö vaikuttaa talouteen myös epäsuorasti, muun muassa ihmisten hyvinvoinnin ja terveyden kautta. Rakennetun ympäristön laatua voidaan edistää julkisilla hankinnoilla ja esimerkiksi erityyppisillä arkkitehtuurikilpailuilla. Tilaajaosaaminen ja oikein valitut, laadukkaat hankintaprosessit edesauttavat hyvän rakennetun ympäristön syntymistä.

Suomessa on 2020-luvun alussa noin 320 arkkitehtitoimistoa sekä lukuisia arkkitehtipalveluita tarjoavia toiminimiä.²⁵ Alan yritykset ovat pääosin pieniä: yli 50 henkeä työllistäviä arkkitehtitoimistoja tai monialaisia suunnittelutoimistoja on Suomessa vain parisenkymmentä. Liiketoiminnan kasvu on ollut vahvaa kaikilla arkkitehtuurin sektoreilla, ja kokonaisuudessaan suomalaisen arkkitehtuurimarkkinan arvo on 2020-luvun taitteessa 250–300 miljoonaa euroa.

Kasvusta huolimatta vain pieni osuus suomalaisista arkkitehtitoimistoista toimii kansainvälisesti, ja Suomen ulkopuolella toteutettavia projekteja on parhaillaan käynnissä vain toistakymmentä. Arkkitehtuuriviennin arvo oli 2020-luvun taitteessa noin 7–10 miljoonaa euroa,²⁶ mikä vastaa 1,7 prosenttia arkkitehtitoimistojen liikevaihdosta.

²⁴ ROTI 2019. https://www.ril.fi/media/2019/roti/roti_julkistus-verkkoon.pdf

²⁵ Arkkitehtitoimistojen liitto ATL, 2020.

²⁶ Arkkitehtitoimistojen liitto ATL, 2020.

Pohjoismaisessa ja eurooppalaisessa vertailussa suomalaisen arkkitehtuuriviennin osuus on vaatimaton.²⁷

Digitalisaation tarjoamat työkalut, kuten tietomallit, tekoäly ja virtuaalisuunnittelu, luovat hyvät edellytykset rakennetun ympäristön laadun parantamiselle ja korkealaatuisen arkkitehtuurin edistämiseksi. Käynnissä oleva maankäyttö- ja rakennuslain uudistus tuo uusia vaatimuksia kaavoituksessa ja rakentamisessa syntyvän tiedon digitalisoinnille, ja niin kutsutun Ryhti-hankkeen²⁸ puitteissa keskeiset rakennetun ympäristön tiedot kootaan yhteiselle alustalle.

Digitalisaatio tarjoaa mahdollisuuksia myös arkkitehtuurimatkailun tueksi. Matkailu Suomeen on kasvanut ja kansainvälistynyt nopeasti. Esimerkiksi Euroopan neuvoston kulttuurireittikohteena Alvar Aalto -kohteiden kokonaisuus on suosittu, ja Suomi valmistele Aallon arkkitehtuurituotannon esittämistä Unescon maailmanperintökohteiden aieluetteluun. Matkailun kestävyuden parantaminen on matkailualan tulevaisuuden ja yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden kannalta avainasia. Tähän velvoittavat myös Yhdistyneiden kansakuntien kestävän kehityksen Agenda 2030 -tavoitteet. Ammattitaitoisesti suunniteltu rakennettu ympäristö on olennainen osa matkakohteen vetovoimaisuutta, kilpailukykyä ja vierailukestävyyttä. Vastuullisen arkkitehtuurimatkailun ja laadukkaan matkailurakentamisen esille nostaminen yhdessä matkailusektorin kanssa on entistä olennaisempaa, jotta matkailun kannalta houkuttelevat kohteet ja nähtävyydet säilyvät.

Tavoitetila 2035

Rakennetun ympäristön ja hyvän suunnittelun vaikutukset taloudelliseen kestävyYTEEN tunnetaan yleisesti ja arkkitehtien osaamista hyödynnetään laaja-alaisesti. Arkkitehtuuri, suunnittelu ja muotoilu sekä alueiden ja kaupunkien houkuttelevuus kansainvälisessä vertailussa ymmärretään taloudellisina tekijöinä ja investointeina.

Arkkitehtuurin ala osallistuu aktiivisesti poikkialaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön skenaarioiden laatimisessa,

²⁷ Tanskalaisien arkkitehtitoimistojen liikevaihdosta 14,6 % tulee kansainvälisiltä markkinoilta, hollantilaisten 8,9 %, ruotsalaisten 5,3 % ja isobritannialaisten 5,1 %. Architects Council of Europe ACE, The Architectural Profession in Europe 2018.

²⁸ Ympäristöministeriön Ryhti-hanke valmistele vuosina 2020–2023 rakennetun ympäristön tietojärjestelmää. Työ liittyy käynnissä olevaan maankäyttö- ja rakennuslain (MRL) kokonaisuudistukseen. <https://ym.fi/rakennetunymparistontietojarjestelma>

ongelmanratkaisussa ja tulevaisuuden haasteisiin vastaamisessa. Arkkitehdit osallistuvat yhteiskunnallista ennakointia ja tulevaisuusskenaarioita tekeviin työryhmiin, ja arkkitehtien osaamista halutaan hyödyntää niin sanottujen viheliäisten ongelmien ratkaisemisessa, esimerkkeinä ilmastonmuutokseen sopeutuminen, katastrofin tai sodan aiheuttama laajamittainen maahanmuutto, pandemiat ja konfliktit.

Suomi tunnetaan taitavasta ja eettisestä arkkitehtuuriosaamisestaan. Arkkitehtitoimistojen asiantuntijuus on monipuolistunut, kun arkkitehdit ovat hakeutuneet erikoistumaan erilaisiin rakentamisen osaamisalueisiin. Arkkitehdillä on koordinoiva rooli rakentamisessa hankesuunnitteluvaiheesta toteutukseen asti, ja hän vastaa kestävyiden periaatteiden kokonaisvaltaisesta huomioimisesta prosessissa.

Arkkitehtuurikilpailuilla etsitään innovatiivisia ja tulevaisuutta luotaavia ratkaisuja, ja kilpailuja käytetään monipuolisesti eri kokoisissa ja sisällöltään ja tavoitteiltaan erilaisissa hankkeissa.

Arkkitehtuurikilpailujen arvioinnin kriteerit vastaavat kestävästä rakentamisesta, kiertotalouden ja terveellisten rakennettujen ympäristöjen vaatimukseen. Arkkitehtuurikilpailuja pidetään tasa-arvoisena, myös pienille paikkakunnille sopivana ja paikan perinteitä kunnioittavana työkaluna. Arkkitehtuuri ymmärretään alueiden taloudellisen kehityksen osatekijänä, ja kunnissa on tarvittavaa hankinta- ja tilaajaosaamista laadukkaasti ympäristön saavuttamiseksi.

Suomalaisella arkkitehtuurilla on kansainvälisesti tunnettu ja tunnustettava identiteetti. Arkkitehtuurin arvo suomalaisessa viennissä on kasvanut kestävästä suunnitteluosaamisen tunnettuudesta sekä vientistrategian toteuttamisen myötä. Suomalaiset arkkitehdit hakeutuvat aktiivisesti kansainvälisiin verkostoihin, ja heidän verkostoitumistaan tuetaan. Suomi on myös houkutteleva työmarkkina-alue ulkomailta saapuville arkkitehteille. Yhteistyön kautta avautuu uusia kontakteja nopeasti kasvaviin markkina-alueisiin ja mahdollisuuksiin rakentaa kestävästä maailmanlaajuista talousjärjestelmää. Arkkitehtuuri- ja rakennusala ovat yhdessä löytäneet uusia liiketoimintamahdollisuuksia kestävästä rakentamisesta osaamisen viennistä esimerkiksi Afrikan kasvaviin kaupunkeihin.

Arkkitehtuurin suunnittelu- ja toteutusprosessit sekä digitalisaation hyödyntämisen edut ymmärretään ja tunnustetaan kansainväliseksi kilpailueduksi. Tietomallien, keinoälyn ja virtuaalisuunnittelun käyttö on

arkkipäivää. Niiden avulla paitsi lisätään rakentamisen tuottavuutta ja ympäristöystävällisyyttä, myös tarjotaan toimivia välineitä rakentamisen ja maankäytön vuorovaikutusprosessien hallintaan. Rakentamisen digitaalinen osaaminen on yksi arkkitehtuuriviennin kulmakivistä.

Digitaaliset alustat ovat myös helpottaneet Suomen valikoitumista arkkitehtuurista kiinnostuneiden matkailijoiden kohdemaaksi. Vetovoimaisen arkkitehtuurin merkitys ekologisesti, sosio-taloudellisesti ja kulttuurisesti kestäväälle matkailulle ymmärretään. Uudella arkkitehtuuri- ja designmuseolla on keskeinen asema arkkitehtuurimatkailun vahvistajana. Arkkitehtuurimatkailutarjontaa suunnataan sekä ulkomaisille että kotimaisille matkailijoille, ja lähimatkailuun panostetaan. Arkkitehtuurimatkailua ja matkailurakentamista on kehitetty tiiviissä vuorovaikutuksessa arkkitehtuurin alan ja matkailuelinkeinon sekä alueellisten ja paikallisten päättäjien ja rahoittajien kanssa. Euroopan neuvoston kulttuurireittiyhteistyössä on kehitetty moderniin arkkitehtuuriin pohjaavia matkailureittejä. Suomen maailmanperintö- ja muista merkittävistä kulttuurikohteista ja -ympäristöistä viestitään myös arkkitehtuurikohteina. Herkkien kohteiden vierailukestävyys on turvattu.

Toimenpiteet

A. Arkkitehtuurin alan roolia poikkialaisessa yhteistyössä skenaarioiden laatimiseksi ja ongelmanratkaisussa vahvistetaan

- luomalla poikkialainen, vuorovaikutteinen ja tutkimustietoa hyödyntävä toimintamalli arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön ajankohtaisten ja tulevaisuutta koskevien haasteiden ymmärtämiseen ja ratkaisujen löytämiseen. *(Rakennustietosäätiö RTS)*
- tukemalla arkkitehtitoimistojen omaa ja yhdessä muiden rakennusalan toimijoiden kanssa tekemää tutkimus- ja kehitystyötä sekä tarvittavien uusien liiketoimintamallien ja arvoketjujen syntymistä. *(työ- ja elinkeinoministeriö, Arkkitehtitoimistojen liitto ATL)*

B. Hankintaosaamista vahvistetaan ja arkkitehtuurikilpailujen käyttämistä hankintojen välineenä lisätään

- kehittämällä uusia ratkaisuja hankintaprosesseihin, lisäämällä osaamista laatukriteerien käytössä ja vahvistamalla julkisten toimijoiden hankintaosaamista. *(työ- ja elinkeinoministeriö, Motiva KEINO, RAKLI, Suomen Kuntaliitto)*

- kehittämällä arkkitehtuurikilpailuja käsittämään sisällöiltään, tavoitteiltaan, laajuudeltaan ja teemoiltaan erilaisia kilpailutyyppejä sekä viestimällä arkkitehtuurikilpailujen merkityksestä laadukkaiden, toimivien, kustannustietoisten ja innovatiivisten ratkaisujen syntymiselle. *(Suomen Arkkitehtiliitto SAFA, Taiteen edistämiskeskus Taike, Senaatti-kiinteistöt, Suomen Kuntaliitto, alueelliset ja valtakunnalliset vastuumuseot)*
- valtion hankinta- ja suunnittelukäytännöissä. *(Senaatti-kiinteistöt)*

C. Arkkitehtuuriviennin rakenteita vahvistetaan

- laatimalla arkkitehtuurin ja rakennusalan kansainvälisyys- ja vientistrategia yhteistyössä alojen toimijoiden kanssa.²⁹ *(työ- ja elinkeinoministeriö, ulkoministeriö, Team Finland, Suomen Arkkitehtiliitto SAFA, Arkkitehtitoimistojen liitto ATL, Arkkitehtuurin tiedotuskeskus Archinfo, alojen toimijat)*
- luomalla hakujärjestelmä kansainvälisten suunnittelu- ja tarjouskilpailujen löytämiseksi. *(Arkkitehtitoimistojen liitto ATL, Suomen Arkkitehtiliitto SAFA)*

D. Digitaalisuuden mahdollisuuksia toimialan kehittämiseen hyödynnetään

- edistämällä tiedolla ohjattua suunnittelua esimerkiksi hyödyntämällä rakennetun ympäristön koko elinkaaren aikaisen tietomallin eli digitaalisen kaksosen mahdollisuuksia.³⁰ *(ympäristöministeriö, BuildingSMART Finland / RTM, tutkimuslaitokset)*
- lisäämällä arkkitehtien ja arkkitehtitoimistojen tekoälytietoisuutta ja -osaamista kouluttamalla arkkitehteja ja toimistoja tekoäly- ja sensoriosaamisesta, verkostoitumalla kotimaisten tekoälyorganisaatioiden kanssa³¹ ja järjestämällä kansainvälisiä konferensseja ja tapahtumia, jotka käsittelevät tekoälyä rakennetussa ympäristössä. *(Arkkitehtitoimistojen liitto ATL, BuildingSMART Finland / RTS, KIRAhub, Suomen Arkkitehtiliitto SAFA, Suomen Rakennusinsinöörien Liitto RIL)*
- ohjaamalla tuotekehitysrahoitusta tekoälyn soveltamiseen arkkitehtuurissa ja kaupunkisuunnittelussa. *(työ- ja elinkeinoministeriö)*
- lisäämällä kuntakentän osaamista rakennettuun ympäristöön liittyvästä tekoälystä. *(Suomen Kuntaliitto, BuildingSMART Finland / RTS, KIRAhub)*

E. Suomen vetovoimaa arkkitehtuurimatkailumaana kehitetään

- vahvistamalla arkkitehtuurin – esimerkiksi arkkitehtuurireittien, museoiden ja arkkitehtuurikohteiden – sisällyttämistä matkailun tuotekehitys- ja markkinointitoimiin. *(Business Finland / Visit Finland,*

²⁹ Strategiatyön taustaksi laaditaan selvitys kansainvälisillä arkkitehtuurimarkkinoilla menestyneiden maiden arkkitehtuurin vientistrategioista.

³⁰ Mallilla voidaan tutkia koko prosessia suunnittelusta rakentamiseen, käyttöön ja korjaukseen.

³¹ Kotimaisia tekoälyorganisaatioita ovat esimerkiksi Finland's AI Accelerator FAIA ja Finnish Center of AI FCAI.

alan toimijat, kunnat ja kaupungit, Museovirasto, alueelliset ja valtakunnalliset vastuumuseot)

- vahvistamalla arkkitehtuuria koskevan tiedon saatavuutta ja digitaalisia alustoja sekä lisäämällä opasteita arkkitehtuurikohteissa. *(alan toimijat, Business Finland / Visit Finland, Metsähallitus, Museovirasto, Senaatti-kiinteistöt, alueelliset ja valtakunnalliset vastuumuseot, kunnat ja kaupungit)*
- kehittämällä arkkitehtuurimatkailun vaikuttavuuden arviointia ja luomalla mittareita asiakastytyväisyyden ja vierailukestävyyden arviointiin. *(Business Finland / Visit Finland, Metsähallitus, Museovirasto, alan toimijat)*
- hyödyntämällä nykyistä enemmän arkkitehtien osaamista matkailualueiden suunnittelussa ja matkailurakentamisessa. *(kunnat ja kaupungit, arkkitehdit ja arkkitehtitoimistot, matkailuyrittäjät)*

Luku IV. Merkitys ja identiteetti

Arkkitehtuurin arvostus vahvistaa kulttuurista identiteettiä

Arkkitehtuuri on ollut keskeisessä roolissa Suomen kansallisen identiteetin, talouden ja hyvinvoinnin rakentajana. Arkkitehtuuri on osa kokonaisvaltaista rakennuskulttuuria (*Baukultur*), jossa rakennettu ympäristö ymmärretään olennaisena osana kulttuurista identiteettiä, monimuotoisuutta ja luontoa.

Vaikka rakennetun ympäristön ratkaisut vaikuttavat suoraan esimerkiksi ilmastotavoitteiden saavuttamiseen, arkkitehtuuria ei tule kaventaa vain rakennusteknisiksi ratkaisuksi tai välineeksi yhteiskunnallisten tai taloudellisten tavoitteiden saavuttamiseen. Arkkitehtuuri on taidetta, toiminnallisuutta, viihtyisyyttä ja elämänlaatua. Esteettiset ja muut aineettomat arvot ovat osa arkkitehtuurin kestävyyttä.

Suomi on leimallisesti modernin arkkitehtuurin maa: vain viisi prosenttia rakennuskannastamme on rakennettu yli sata vuotta sitten.³² Suomessa on vähemmän vanhoja rakennuksia kuin missään muussa Euroopan maassa. Arvokas modernin arkkitehtuurin rakennusperintömme on laadukasta arjen arkkitehtuuria, joka koostuu kirkkojen ja kaupungintalojen ohella sairaaloista, kouluista, tehtaista ja asuintaloista sekä kaupunki- ja aluesuunnittelusta ja suunnitteluperiaatteista.

Panostaminen arkisten julkisten rakennusten arkkitehtuuriin kuvastaa demokraattisuuden perinnettämme. Samalla tavalla kaikilla tulisi olla mahdollisuus muodostaa oma suhteensa rakennettuun ympäristöön ja kokea voivansa osallistua sitä koskevaan keskusteluun ja päätöksentekoon. Arkkitehtuurikeskustelua on tarpeen laajentaa asiantuntijakeskustelusta kohti vuorovaikutteista julkista keskustelua.

Keskustelun avaajina toimivat luontevasti myös näyttelyt ja tapahtumat. Museotoiminta tarjoaa laajoja näkökulmia arkkitehtuurin perinteistä ja käytännöistä nykyarkkitehtuuriin ja rakennetun ympäristön tulevaisuuteen. Arkkitehtuurinäyttelyitä toteuttavat pääasiallisesti

³² Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/rakke/2019/rakke_2019_2020-05-27_kat_002_fi.html

valtakunnalliset vastuuseumet Arkkitehtuurimuseo ja Alvar Aalto - museo sekä alueelliset vastuuseumet.³³ Suunnitteilla on uuden, kansainvälisesti kunnianhimoisen, Arkkitehtuurimuseon ja Designmuseon toiminnot yhdistävän museon perustaminen, jolloin uudelle arkkitehtuuri- ja designmuseolle siirtyisi niin arkkitehtuurin kuin muotoilun valtakunnallisen vastuuseumon toiminnot.

Näyttelyiden toteuttamiseen on Suomessa tällä hetkellä melko rajalliset tuotannolliset resurssit. Arkkitehdit myös osallistuvat verrattain vähän lähialueiden biennaaleihin ja poikkitieteellisiin ja -taiteellisiin konferensseihin. Kansainvälisen näyttelytoiminnan merkitys on kuitenkin suuri, ja esimerkiksi vuonna 1980 perustetun Venetsian arkkitehtuuribiennaalin kävijämäärät ovat jatkuvasti kasvaneet.³⁴

Tavoitetila 2035

Rakennuskulttuuriamme ja rakennusperintöämme arvostetaan ja niitä halutaan aktiivisesti vaalia. Rakennusperinnön merkitys ymmärretään myös hyvinvoinnin ja alueellisen elinvoiman vahvistajana sekä kansainvälisenä vetovoimatekijänä. Eri aikakausien rakennuskantaa ylläpidetään, hoidetaan, korjataan ja suojellaan.

Arkkitehtuurin rooli jokapäiväisessä elämässämme ja arkeamme tukevissa tilankäytön ja toiminnallisuuden ratkaisuissa ymmärretään. Rakennetun ympäristön arvostus on lisääntynyt, kun ilmiöt omaan arkeen liittyvien ympäristöjen ja arkkitehtuurin taustalla tunnetaan entistä paremmin. Arkkitehtuurista löytää helposti tietoa, ja arkkitehtuurikeskustelu tarttuu ajankohtaisiin, laajaa kiinnostusta herättäviin teemoihin.

Arkkitehtuurin kenttä osallistuu aktiivisesti julkiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja on avoin mielipiteen- ja tiedonvaihdolle. Suomessa on vahva arkkitehtuurijournalismin kulttuuri, joka tukee vireää julkista keskustelua ja tarjoaa uusia näkökulmia arkkitehtuurin ja rakentamisen ilmiöihin. Arkkitehtuurijournalismi on asiantuntevaa, ja siinä kuuluu

³³ Uudistetun museolain (2020) mukaan alueelliset ja valtakunnalliset vastuuseumet korvaavat aiemman maakunta- ja aluetaidemuseojärjestelmän sekä valtakunnallisen erikoismuseojärjestelmän.

³⁴ Edellisessä, vuoden 2018 Venetsian arkkitehtuuribiennaalissa kävi puolen vuoden aikana 275.000 näyttelyvierasta ja Suomen-paviljonki saavutti ennätyselliset 90 000 kävijää. Suomen *Mind-Building*-näyttely sai kansainvälisesti yli 300 mediaosumaa lähes 30 maassa. Arkkitehtuurin tiedotuskeskus Archinfo, 2019.

myös suunnittelijan ääni. Kotimaisessa keskustelussa pyritään lisäämään ymmärrystä myös rakennettuun ympäristöön vaikuttavista voimista. Kansainvälinen viestintä tukee arkkitehtuurin ja laajemmin suomalaisen osaamisen ja kulttuurin tekemistä tunnetuksi. Arkkitehtuurin toimijat ovat aktiivisia kansainvälisen median suuntaan, ja näkyvyyden lisäämisessä ymmärretään ammattitaitoisen viestinnän merkitys.

Arkkitehtuuri- ja designmuseosta on muodostunut arkkitehtuuria ja muotoilua eteenpäin vievä ja aloja voimauttava toimija. Museo tarjoaa näyttävän alustan arkkitehtuurin esittelylle ja vaikuttavan foorumin alan yhteiskunnalliselle keskustelulle. Arkkitehtuurin näyttely- ja tapahtumatoiminta sekä kansainväliset kiertonäyttelyt ovat vastavuoroisia kansainvälisten toimijoiden kanssa. Näyttely- ja tapahtumatoimijat arvostavat nykyarkkitehtuurin juuria, tuovat esiin ajankohtaisia ilmiöitä, tulevaisuuteen suuntaavia ajatuksia ja kokeiluja sekä nostavat uusia näkökulmia arkkitehtuurikeskusteluun.

Suomeen on syntynyt vahva arkkitehtuuritapahtumien kulttuuri. Arkkitehtuuritriennaali ja esimerkiksi verkkoalustoilla toteutettavat keskustelut ja konferenssit houkuttelevat niin kotimaista suurta yleisöä kuin kansainvälisiä asiantuntijoita. Suomen maine arkkitehtuurimaana on kasvanut entisestään, ja kansainväliset kuraattorit, asiantuntijat ja median edustajat seuraavat aktiivisesti suomalaista arkkitehtuurikenttää.

Toimenpiteet

A. Arkkitehtuurin ja kulttuuriympäristön arvostusta kasvatetaan

- kehittämällä valtion kiinteistöomaisuuden hoitoa ja käyttöä kohteiden kulttuurihistoria, valtion kiinteistöstrategia³⁵ ja toimitalustrategia huomioiden. (*Senaatti-kiinteistöt, Metsähallitus, Väylävirasto, Suomenlinnan hoitokunta, Museovirasto, ympäristöministeriö*)
- vahvistamalla modernin rakennusperinnön arvostusta ja lisäämällä ennakoivaa rakennussuojelua. (*Museovirasto, alueelliset ja valtakunnalliset vastuumuseot, Senaatti-kiinteistöt, ELY-keskukset, ympäristöministeriö*)
- tarjoamalla rakennusten omistajille tietoa ja kehittämällä taloudellisia kannustimia³⁶, jotta omistajat huolehtisivat

³⁵ Valtion kiinteistöstrategia, 2010. Strategian päivitys on parhaillaan käynnissä. <https://vm.fi/documents/10623/307565/Valtioneuvoston+periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s+valtion+kiinteist%C3%B6strategiaksi+2010/484585dc-6a39-48f9-a083-81a76189e689>

³⁶ Kannustin voi olla esimerkiksi yksityisten ihmisten kulttuuriperintöä omistaville säätiöille tekemien lahjoitusten veroseuraamuksettomuus.

rakennuksista mahdollisimman hyvin. (*ministeriöt, Museovirasto, alueelliset vastuumuseot*)

- luomalla malli tai ohje talo-, kortteli- ja kyläkirjalle, joka kertoo talon tai alueen historian ja tarinan ja antaa tarpeellista tietoa nykyisille ja uusille asukkaille kattaen rakennuksen tai alueen koko elinkaaren.³⁷ (*alan toimijat, Suomen Kiinteistöliitto, asukasyhdistykset, ympäristöministeriö*)
- sisällyttämällä entistä laajemmin taidetta rakennushankkeisiin ja asuinalueiden suunnitteluun taiteen prosenttiperiaatteen malleilla ja muilla julkisen taiteen prosesseilla. (*Taiteen edistämiskeskus Taike, Rakennustietosäätiö RTS, alueelliset vastuumuseot, opetus- ja kulttuuriministeriö*)

B. Arkkitehtuurin ja kulttuuriympäristön vaikutusta paikallisen identiteetin vahvistumiselle tuetaan

- tuomalla esiin alueellisten vastuumuseoiden roolia rakennusperinnön osaamiskeskuksina. (*alueelliset vastuumuseot, kunnat ja kaupungit*)
- lisäämällä kuntien, yritysten, muiden yhteisöjen ja asukkaiden ymmärrystä paikallisidentiteetin ja kulttuuriympäristön merkityksestä sekä vahvistamalla eri-ikäisten ja -taustaisten ihmisten ympäristönlukutaitoa ja mahdollisuuksia vaikuttaa omaan ympäristöönsä. (*maakuntaliitot, alueelliset vastuumuseot, kunnat ja kaupungit, kulttuuriympäristötoimijat, arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen toimijat, ympäristöministeriö*)
- nostamalla esiin arkkitehtuurin paikallisia erityispiirteitä ja vahvistamalla paikallisen työvoiman erikoisosaamista muun muassa uudessa ja perinteisessä puurakentamisessa. (*Museovirasto, alueelliset vastuumuseot, Puuinfo, oppilaitokset*)

C. Julkisen arkkitehtuurikeskustelun laatua parannetaan ja määrää lisätään

- tuomalla entistä vahvemmin esiin laajaa yleisöä puhuttelevia näkökulmia arkkitehtuuriin ja rakennettuun ympäristöön sekä kehittämällä uusia yleisöjä saavuttavia keskustelun ja viestinnän muotoja. (*Arkkitehtuurin tiedotuskeskus Archinfo, muut alan toimijat*)
- tarjoamalla arkkitehtuurista ja kaupungista kirjoittaville toimittajille koulutusta ja selvittämällä mahdollisuutta arkkitehtuuriin ja kaupunkisuunnitteluun keskittyvän kirjoittajakoulun perustamiseen. (*Arkkitehtuurin tiedotuskeskus Archinfo, muut alan toimijat*)
- vahvistamalla arkkitehtitoimistojen omaa viestintäosaamista. (*Arkkitehtitoimistojen liitto ATL, Arkkitehtuurin tiedotuskeskus Archinfo*)

³⁷ Rakennuksen käyttö- ja huoltokirjasta on säädetty laissa (MRL 117 i §). Lisätietoja rakentamismääräyskokoelmassa: https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Rakentaminen/Kiinteiston_yllapito_ja_korjaaminen/Kiinteiston_kaytto_ja_huoltoohje

- tuomalla suomalaista nykyarkkitehtuuria kootusti esille Finnish Architecture Navigator -verkkopalvelussa.³⁸ (*Arkkitehtuurin tiedotuskeskus Archinfo, muut alan toimijat*)

D. Suomalaista arkkitehtuurinäyttely- ja tapahtumakulttuuria vahvistetaan

- muodostamalla tulevasta arkkitehtuuri- ja designmuseosta alan ja sen toimijoiden toiminnan kehittämisen keskeinen alusta ja väline. (*Arkkitehtuurimuseo, Designmuseo, opetus- ja kulttuuriministeriö*)
- kehittämällä Alvar Aalto -symposiumista Suomen kansainvälinen arkkitehtuuritriennaali. (*Alvar Aalto -säätiö, muut alan toimijat*)
- luomalla toimintamalli kansainvälisten kuraattoreiden, kriitikoiden ja median edustajien kutsumiseksi Suomeen aiempaa järjestelmällisemmin. (*Arkkitehtuurin tiedotuskeskus Archinfo, ulkoministeriö, Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutit, Arkkitehtuurimuseo, Alvar Aalto -säätiö*)
- kehittämällä etätapahtumien ja verkkonäyttelyiden mahdollisuuksia ja työkaluja sekä laajentamalla arkkitehtuurinäyttelyiden ja -tapahtumien kansainvälistä *open call* -toimintaa. (*valtakunnalliset vastuumuseot, Arkkitehtuurin tiedotuskeskus Archinfo*)

³⁸ Tässä hyödynnetään arkkitehtitoimistojen omia sekä esimerkiksi *Arkkitehti*-lehden (julkaisija Suomen Arkkitehtiiliitto SAFA) ja *Suomen arkkitehtuurin kaksivuotiskatsaus* -näyttelyn (koordinointivastuu Arkkitehtuurimuseo) aineistoja.

Luku V. Koulutus ja tutkimus

Panostaminen koulutukseen ja tutkimukseen turvaa rakennetun ympäristön tulevaisuuden

Rakennetun ympäristön lukutaito ja arkkitehtuurikoulutus ovat viime vuosikymmeninä kehittyneet yleisesti ottaen myönteisesti. Rakennetun ympäristön tulevaisuuden osaamistarpeita, jatkuvaa oppimista ja ajankohtaisia kysymyksiä on otettu eri tavoin huomioon muun muassa uudistettaessa varhaiskasvatusta, perusopetusta, toisen asteen koulutusta, korkeakoulutusta, taiteen perusopetusta ja vapaata sivistystyötä.

Korkeatasoinen arkkitehtuurin koulutus ja tutkimus ovat rakennustaiteellisesti laadukkaan, viihtyisän ja turvallisen sekä ekologisesti kestäväen rakennetun ympäristön edellytys. Suomessa yliopistojen arkkitehtuurin alan koulutukset antavat laajaa-alaiset valmiudet rakennus- ja kaupunkisuunnitteluun sekä maisema-arkkitehdin työhön. Lisäksi ammattikorkeakouluissa koulutetaan rakennusarkkitehteja erityisesti rakennussuunnittelutehtäviin. Koulutuksen resurssit ovat viime vuosina joiltakin osin heikentyneet, vaikka samanaikaisesti esimerkiksi yhteiskunnan kulttuurinen moninaistuminen, rakentamisen ja maankäytön vähähiilisyysvaatimukset sekä suunnittelutehtävien ja suojelukysymysten monimutkaistuminen edellyttävät arkkitehteilta uudenlaista osaamista.

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaan korkeakoulujärjestelmää tullaan kehittämään oppijan ja jatkuvan oppimisen alustaksi niin, että eri statuksella toimivat oppijat voisivat opiskella joustavasti opintoja kaikkien Suomen korkeakoulujen tarjonnasta.³⁹ Hallitusohjelman pohjalta aloitettu jatkuvan oppimisen uudistustyö tulee osaltaan vastaamaan arkkitehtuurin alan täydennyskoulutuksen kehittämistarpeisiin. Tällä hetkellä täydennyskoulutusta tarjoavat useat eri tahot, mutta tarjontaa ei koordinoita.

Uusien osaamistarpeiden lisäksi alalla on viime vuosina ollut pula työvoimasta, erityisesti vaativimmissa tehtävissä ja pienemmillä paikkakunnilla ja huolimatta siitä, että yliopistot ovat lisänneet arkkitehtikoulutuksen aloituspaikkoja ja ammattikorkeakoulujen rakennusarkkitehtikoulutus käynnistettiin vuonna 2014 uudestaan.

³⁹ Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelma. <https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma/osaamisen-sivistyksen-ja-innovaatioiden-suomi>

Arkkitehtien lisäksi Suomessa on pulaa monista muista rakentamisen erityisosaajista, kuten esimerkiksi rakennusalan työnjohtajista.

Tutkimuskohteina arkkitehtuuri, kaupunkisuunnittelu, maisema-arkkitehtuuri ja rakennettu ympäristö liittyvät laajempiin kulttuurisiin, yhteiskunnallisiin ja ekologisiin yhteyksiin. Tämän vuoksi tutkimusta tulee kannustaa monitieteisiin ja tieteidenvälisiin kysymyksenasetteluihin ja titeenalarajat ylittävään kansainväliseen tutkimusyhteistyöhön.⁴⁰

Arkkitehtuurin koulutuksen ja tutkimuksen lisäksi eri koulutusasteilla annettava arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatus syventää laaja-alaista ymmärrystä rakennetusta ja muotoillusta maailmasta. Se vahvistaa lasten, nuorten ja aikuisten rakennetun ympäristön arvostusta ja kehittää heidän kiinnostustaan ja valmiuksiaan osallistua ympäristön kehittämiseen. Esimerkiksi taiteen perusopetuksessa arkkitehtuurin taiteenalan oppilasmäärissä on ollut viimeisten kymmenen vuoden aikana nähtävissä kasvua, mutta arkkitehtuuria opiskelevia on kuitenkin edelleen alle prosentti koko taiteen perusopetuksen oppilasmäärästä.⁴¹ Arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen vahvistamiseksi tarvitaan edelleen aiempaa läpäisevämpiä, pitkäjänteisempiä ja systemaattisempia toimenpiteitä, joilla tuetaan tavoitteellisesti ja pitkäjänteisesti oppijoiden koulutusjatkumon ja jatkuvan oppimisen toteutumista.

Tavoitetila 2035

Arkkitehtikoulutus yliopistoissamme lukeutuu maailman parhaiden joukkoon, ja se houkuttelee yhä useampia kansainvälisiä opiskelijoita. Arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön tutkimus on keskeinen osa ammatillista erikoistumista, ja alan tutkimustietoa käytetään aktiivisesti hyväksi rakennusalan kehittämisessä.

Kestävä suunnittelu ja rakentaminen on arkkitehtuuri- ja rakennusalan koulutuksen keskeinen lähtökohta ja sisäistetty periaate. Korjausrakentamista, restaurointia ja rakennussuojelua arvostetaan tärkeänä osana arkkitehdin ammattitaitoa. Arkkitehdin osaamiseen kuuluu myös kulttuurinen tietoisuus, joka kattaa kulttuurisen moninaisuuden, historian ja kulttuuriperinnön. Yliopistojen välinen koulutus- ja tutkimusyhteistyö sekä

⁴⁰ Arkkitehtuuria ja rakennettua ympäristöä tutkitaan myös lähialoilla: kaupunkitutkimuksessa, maisemantutkimuksessa, kulttuuriympäristötutkimuksessa, taidehistoriassa ja ympäristöpsykologiassa.

⁴¹ Luoma Tiia, Taiteen perusopetus 2020. Selvitys taiteen perusopetuksen järjestämisestä lukuvuonna 2019–2020 (Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2020:4).

Suomessa että kansainvälisesti lisää valmiuksia vastata yhteiskunnallisiin haasteisiin ja moniarvoistaa arkkitehtuurin taiteellisia päämääriä.

Kansainvälisesti verkostoitunut, laadukas tutkimus on olennainen osa oppimista, opetuksen kehittämistä ja arkkitehtuurin uudistumista. Arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön monimuotoisuus, laaja kytkeytyneisyys ja nopea muutos edellyttävät, että kasvava osa tutkimusta on monitieteistä, tieteidenvälistä tai poikkitieteellistä. Uusin tutkimustieto tukee opetusta eri tasoilla ja tuottaa uutta osaamista ja syvällistä ymmärrystä alasta. Tutkimustietoa hyödynnetään käytännön työssä niin rakentamisen kehittämisessä kuin korkealuokkaisen rakennetun ympäristön tuottamisessa.

Opetuksen, tutkimuksen ja täydennyskoulutuksen resurssit takaavat mahdollisuuden kouluttaa riittävä määrä arkkitehteja, joiden monipuolinen osaaminen vastaa laajentuneen tehtävänkuvan tarpeisiin. Oikein mitoitettujen opiskelijoiden sisäänottomäärät ja koulutuksen laaja-alaisuus takaavat ammattikunnan valmiudet reagoida yhteiskunnallisiin muutoksiin ja ottaa johtava rooli viihtyisän, laadukkaan ja kestävä ympäristön suunnittelussa. Arkkitehdit jatko- ja täydennyskouluttautuvat jatkuvan oppimisen ja osaamistarpeidensa mukaisesti, ja arkkitehtuurin täydennyskoulutustarjontaa on riittävästi ja laaja-alaisesti. Myös arkkitehtitoimistojen omaa innovaatio- ja tutkimustoimintaa ja tuotekehitystyötä tuetaan.

Osana jatkuvaa oppimista arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatus on kehittynyt eri koulutusasteilla aiempaa tavoitteellisemmaksi, laadukkaammaksi ja kattavammaksi. Arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatus on aiempaa saavutettavampaa, ja se kattaa eri-ikäisten oppijoiden koko oppimispolun. Arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen pedagogista osaamista on kehitetty monipuolisesti opetushenkilöstön perus- ja täydennyskoulutuksessa sekä erilaisten kehittämishankkeiden avulla. Arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatus mielletään yhdeksi koulutusjärjestelmämme vahvuudeksi, ja sen laadukkaiden pedagogisten käytäntöjen leviämistä myös maailmalle tuetaan.

Toimenpiteet

A. Luovuuden, tiedon ja vastuullisuuden merkitystä arkkitehtuurikoulutuksessa korostetaan

- panostamalla kansainvälisiin kontakteihin ja yhteistyöhön. (korkeakoulut)

- lisäämällä tutkimuksen ja jatkuvan oppimisen mahdollisuuksia. *(korkeakoulut)*
- panostamalla yhteistyöhön yliopistojen kesken ja määrittelemällä työnjako ammattikorkeakoulujen kanssa. *(korkeakoulut)*
- luomalla mahdollisuuksia erikoistumiselle ja syväosaamiselle. *(korkeakoulut)*

B. Kestävä suunnittelu ja rakentaminen nostetaan koulutuksen läpäiseväksi periaatteeksi

- vahvistamalla arkkitehtuurikoulutuksen kestävän rakentamisen opintokokonaisuuksia, täydennyskoulutusta ja tutkimusta. *(korkeakoulut)*
- vahvistamalla kiertotalouden, kestävän kehityksen ja perinteisten rakentamismenetelmien osaamista kehittämällä rakennus- ja taideteollisuusalojen ammatillisia tutkintoja edelleen. *(Opetushallitus)*

C. Huolehditaan arkkitehtuurin ja rakennusalan osaamisen laadusta ja mitoittamisesta tulevaisuuden tarpeita vastaaviksi

- kehittämällä rakennusalan osaamistarpeiden ja tarvittavien osaajien määrän ennakkointia. *(Opetushallitus, Osaamisen ennakkointifoorumi, opetus- ja kulttuuriministeriö)*
- laatimalla kattava selvitys arkkitehtien ja muiden rakennussuunnittelijoiden osaamisesta, työvoimatarpeesta sekä tulevaisuuden haasteista huomioiden niin nykyisen ammattikorkeakoulutuksen kuin yliopistokoulutuksen tuottamat osaajat. *(alan toimijat, opetus- ja kulttuuriministeriö)*
- mitoittamalla arkkitehtuurin koulutuksen sisäänottomäärät vastaamaan tehtyjä selvityksiä ja ottaen huomioon jatkuvan oppimisen uudistuksen tavoitteet. *(korkeakoulut)*
- kehittämällä rakennusarkkitehtien jatkokoulutusmahdollisuuksia yliopistoissa, tavoitteena esimerkiksi korjausrakentamisen ja kaupunkisuunnittelun osaamisen valtakunnallinen kattavuus. *(korkeakoulut)*
- vahvistamalla arkkitehtuurin alan täydennyskoulutustarjontaa ja viestimällä siitä. *(alan toimijat)*

D. Rakennetun ympäristön tutkimusta vahvistetaan

- panostamalla arkkitehtuurin alan tohtorinkoulutukseen, tieteelliseen julkaisutoimintaan ja viestintään sekä tutkimusorganisaatioiden väliseen yhteistyöhön. *(korkeakoulut, tutkimuslaitokset)*
- nostamalla arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön tutkimuksen tasoa monialaisesti siten, että kilpailtua tutkimusrahoitusta saadaan kansallisista (Suomen Akatemia, Business Finland), eurooppalaisista ja kansainvälisistä lähteistä nykyistä useammalle hankkeelle. *(korkeakoulut, tutkimuslaitokset)*

- rohkaisemalla tutkimuksen ja käytännön yhdistämiseen ja kokeellisen kehitystyöhön kiinteistö- ja rakennusalan yhteistyönä. *(alan toimijat)*

E. Arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen roolia vahvistetaan

- korostamalla arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen merkitystä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kulttuurikasvatussuunnitelmien kehittämisessä. *(opetuksen ja varhaiskasvatuksen järjestäjät, opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen toimijat)*
- tukemalla uusien pedagogisten materiaalien, menetelmien ja työkalujen kehittämistä eri koulutusasteilla annettavaan arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatukseen. *(opetuksen ja varhaiskasvatuksen järjestäjät, opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen toimijat)*
- kehittämällä eri koulutusasteiden opetushenkilöstön pedagogista osaamista arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksessa⁴² sekä suuntaamalla valtion rahoittaman opetustoimen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön täydennyskoulutuksen rahoitusta arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen hankkeisiin. *(opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, taiteen perusopetuksen, vapaan sivistystyön ja kulttuurikasvatuksen toimijat, pedagogiset opettajajärjestöt)*

⁴² Vahvistetaan arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen sisällymistä varhaiskasvatuksen opettajan, perusopetuksen luokan- ja aineenopettajan ja lukiokoulutuksen aineenopettajan tutkintokoulutuksiin ja muuhun opettajankoulutukseen.

Ohjelman valmisteluprosessi

Apoli2020-ehdotuksen valmistelutyö alkoi loppukeväällä 2019 ja päättyi vuoden 2020 lopussa. Laajaan ja osaamiseltaan monipuoliseen työryhmään ja asiantuntijaryhmään osallistui edustajia eri ministeriöistä, virastoista, kunnista, järjestöistä ja koulutuksen toimijoista sekä arkkitehtien ammattikunnasta. Valmistelutyöhön sisältyi toukokuun 2019 ja lokakuun 2020 välillä 11 työryhmän kokousta.

Työryhmän ja asiantuntijaryhmän kokousten lisäksi järjestettiin neljä työpajaa, joihin kutsuttiin laaja joukko sidosryhmien edustajia. Työpajat käsittelivät teemoja ”Ilmasto ja kestävä kehitys” (lokakuu 2019, 49 osallistujaa), ”Elämisen murros” (joulukuu 2019, 51 osallistujaa), ”Kansainvälistyminen” (helmikuu 2020, 61 osallistujaa) ja ”Kasvatus ja koulutus” (toukokuu 2020, 59 osallistujaa). Syyskuussa 2020 järjestettiin avoin kuulemistilaisuus, johon osallistui lähes 120 sidosryhmien edustajaa.

Marraskuussa 2019 järjestettiin lisäksi kaksi kansainvälistä konferenssia: ”Architecture for Common Good” ja ”Creating the Future III: Creative Education in Architecture”. Molempiin osallistui noin 200 asiantuntijaa eri puolilta Eurooppaa.

Apolin seuranta

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja ympäristöministeriö sopivat jatkovalmistelusta ja lopullisen arkkitehtuuripoliittisen ohjelman seurannasta.

Työryhmä

Puheenjohtajisto

Riitta Kaivosoja

ylivohtaja, työryhmän puheenjohtaja
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Petra Havu

kulttuuriasianneuvos, työryhmän 1. varapuheenjohtaja
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Harri Hakaste

yliarkkitehti, työryhmän 2. varapuheenjohtaja
Ympäristöministeriö

Työryhmän jäsenet

Markku Hedman, yliasiamies, Rakennustietosäätiö RTS

Pekka Heikkinen, professori, Aalto-yliopisto

Reetta Heiskanen, vt. museonjohtaja, Arkkitehtuurimuseo (30.8.2020 saakka), museonjohtaja, Helsingin kaupunginmuseo (31.8.2020 alkaen)

Henna Helander, puheenjohtaja, Suomen Arkkitehtiliitto SAFA

Vesa Humalisto, puheenjohtaja, Arkkitehtitoimistojen liitto ATL (31.12.2019 saakka)

Anne Jarva, kehittämispäällikkö, Suomen Kuntaliitto

Sirkkaliisa Jetsonen, yliarkkitehti, Museovirasto

Anni Laurila, arkkitehti, Architect Anni Laurila Oy

Leena Rossi, kaupunkisuunnittelu- ja maankäyttöjohtaja, Jyväskylän kaupunki

Kimmo Rönkä, toimitusjohtaja, Rönkä Consulting Oy

Olli Voutilainen, erityisasiantuntija, Työ- ja elinkeinoministeriö

Työryhmän pysyvät asiantuntijajäsenet

Mikko Hartikainen, opetusneuvos, Opetushallitus

Heikki Hepoaho, tiedekeskuksen päällikkö, Metsähallitus

Kirsi Kaunisharju, kulttuuriasianneuvos, Opetus- ja kulttuuriministeriö

Niina Kilpelä, yliarkkitehti, Ympäristöministeriö

Matti Kuittinen, erityisasiantuntija, Ympäristöministeriö

Anne Mattero, neuvotteleva virkamies, Opetus- ja kulttuuriministeriö

Mirva Mattila, kulttuuriasianneuvos, Opetus- ja kulttuuriministeriö

Tuija Mikkonen, ympäristöneuvos, Ympäristöministeriö

Tarmo Mykkänen, opetusneuvos, Opetus- ja kulttuuriministeriö

Pilvi Nummi, tutkijatohtori, Aalto-yliopisto

Sihteeristö, Arkkitehtuurin tiedotuskeskus Archinfo

Hanna Harris, toiminnanjohtaja (8.3.2020 saakka)

Miina Jutila, vt. toiminnanjohtaja (9.3.–14.6.2020), asiantuntija

Katarina Siltavuori, toiminnanjohtaja (15.6.2020 alkaen)

Eeva Astala, asiantuntija

Heini Lehtinen, asiantuntija

Katja Lindroos, asiantuntija, toimitusjohtaja, Urban Practice

apoli2020